

SZUDÁN A NÉPSZAVAZÁS UTÁN ÉS AZ ORSZÁG KETTÉVÁLÁSA ELŐTT

Illés Zoltán
arabista, PhD hallgató
Budapesti Corvinus Egyetem
Társadalomtudományi Kar
nganaszan@yahoo.com

A referendum

2011. február 7-én Kartúmban kihirdették a dél-szudáni önrendelkezési referendum hivatalos végeredményét. A szavazók 99 százaléka a függetlenséget választotta a népszavazáson, amelyen az előre regisztrált déliek 98 százaléka adta le szavazatát. A dél-szudáni települések és a déli főváros, Dzsuba utcáin a helyiek ünnepelve, táncolva fogadták a jó hírt.

A referendum végeredménye a déliek egyértelmű ítélete volt az elmúlt ötven év viszontagságairól: nem kívának együtt élni az északi, az arab-izlám identitást mindenáron erőltető autoriter rezsimmel, amellyel az ország 1956-os függetlensége óta két véres háborút is megélték.¹ A népszavazás a déliek és északiak által 2005-ben aláírt átfogó békemegállapodás (Comprehensive Peace Agreement – CPA) utolsó állomásaként valósult meg. A békeszerződés kikötötte, hogy amennyiben a déliek

érvényes és eredményes népszavazáson az elszakadás mellett döntenek, akkor Dél-Szudán a hatéves átmeneti periódus végén, azaz 2011. július 9-én elnyeri függetlenségét.

Omar al-Basír, Szudán elnöke az eredmény kihirdetésekor Kartúm korábbi ígéretéhez híven nyilatkozatban fogadta el a referendum végeredményét.: „*Kijelentjük, hogy elfogadjuk a dél-szudáni nép választását és törekszünk arra, hogy megoldjuk a még függőben lévő ügyeket és arra, hogy gyümölcsöző kapcsolatokat építsünk ki észak és dél között.*”²

A nemzetközi közösség is kifejezte elismerését a külföldi megfigyelők és az ENSZ megállapításai szerint is szabad, szabályos és hiteles népszavazás³ megrendezését illetően és biztosította a születő államot arról, hogy júliusban elismeri majd függetlenségét.⁴

Ám az igazi munka csak most kezdődött el, számos kérdésben kell még

megegyeznie a két félnek a függetlenség tényleges kikiáltása előtt és rendkívül sok feladat elé néz még a megszűlt új állam is. Salva Kiir, Dél-Szudán elnöke elégedetten nyilatkozott a népszavazás hivatalos eredményének kihirdetése után az ünneplő dzsubaiaknak: *„Az önrendelkezési referendum eredményének kihirdetése a hosszú küzdelem korszakának lezárását jelenti, ám egyúttal egy új korszak kezdetét is jelöli történelmünkben.”*⁵

Megegyezések egy ország szétválásának körülményeiről

A 2011. július 9-ig eldöntendő, a békemegállapodásban meghatározott kérdések közül még függőben van a 2000 km hosszú új nemzetközi elválasztóvonal demarkációja is, mely a többi függő kérdéshez hasonlóan már politikai és nem technikai kérdés.⁶ A határ, melynek alapjait nagyjából az 1956-os függetlenség elnyerésekor létező tartományi határok adják majd, még nem lett kijelölve teljesen, hisz a határvidék egyes, olajmezőket⁷, legelőket és gumifa erdőket magában foglaló területeinek hovatarozása élénk vita tárgyát képezi a tárgyaló felek között.

Eldöntetlen a fél dunántúlnyi kis határmenti enklávét, Abyei sorsa is. Abyei, amelynek eredeti lakosságát a déli kötődésű ngok dinka etnikum, időszakos lakói pedig az északi kötődésű, nomád misseriyák, a békemegállapodás értelmében saját népszavazáson dönthet arról, hogy Szudán része kíván-e maradni, avagy csatlakozik a megalkuló déli államhoz.⁸ A népszavazást a dél-szudáni referendummal egy időben kellett volna megren-

dezni, ám nyilvánvaló politikai okok miatt Abyei még nem dönthetett sorsáról: Kartúm ugyanis tudja, ha a nomád misseriya törzs nem szavazhat, akkor elveszíti Abyeit, amely olajban ugyan nem gazdag⁹, sőt mezőgazdasági szempontból sem számottevő terület, ám szimbolikus jelentősége annál nagyobb. A terület sorsának bizonytalansága feszültséget szül az ott élők számára, mely legutóbb január elején vezetett erőszakhoz, amikor ötvenen haltak meg a felfegyverzett északi nomádok vérengzéseinek következtében. E sorok írásakor viszonylagos nyugalom van Abyeiben, köszönhetően a nemrég odavezényelt két hadosztálynyi közös (észak-déli) haderőnek, melyek egy már a helyszínen lévő hadosztályhoz csatlakoztak, hogy megerősítsék a terület biztonságát és felváltsák a még korántsem felkészült rendőrségi állományt, kiknek soraiból került ki a januári összecsapások áldozatainak túlnyomó része.

Dél ragaszkodik ahhoz, hogy a békemegállapodás Abyeire vonatkozó határozatait hajtsák végre, észak viszont tudja, hogy a népszavazás késleltetése miatti térségbeli feszültség és bizonytalanság előnyére válik a tárgyalások során.

Rendezetlen még két északon lévő, ám jelentős dél-szudáni kisebbségű terület, Kék-Nílus és Dél-Kordofán sorsa is. E két tartomány a békemegállapodás értelmében nem kapott lehetőséget önrendelkezési referendum megtartására, hanem ún. népi konzultációk során kell eldönteni a belső autonómia részleteit.¹⁰ Kék-Nílus tartomány januárban megtartotta a konzultációkat a nép körében és a tartományi gyűlés Kartúmnak küldte a konzultációk eredményét.

Dél-Kordofán helyi választásokat tarthat májusban, amely alapján eldől majd a tartományi gyűlés összetétele és a kormányzó személye.¹¹ E tartomány népi konzultációi csak a választások után lesznek megtartva. A dél-kordofáni nubák a polgárháború során a déliek oldalán harcoltak és bizonyították rátermettségüket. A népi konzultációk eredményeinek, azaz a nép akaratának tiszteletben tartása az északi rezsim nagy próbája lesz. Amennyiben a Nubahegység és Kék-Nílus tartomány déli kötődésű népei a folyamat nem megfelelő kezelése és az erőltetett identitásból fakadó marginalizáció jelensége miatt fegyvert ragadnak, képesek lehetnek Kartúm bevételére is.

„Az amúgy is rendkívül szegény és elmaradott elszakadó országrésznek nagy kihívást jelent a hazatérők megfelelő ellátása, a szállás és élelem biztosítása.”

A feleknek határozniuk kell az északon élő déliek és a délen élő északiak sorsáról is. Jelentős számú déli tért haza a békemegállapodás aláírását követően, főleg miután Kartúm nyilvánvalóvá tette, hogy nem ad állampolgárságot az északon maradó délieknek. Sok százezen keltek útra, hogy visszatérjenek apáik földjére. Al-Basír a népszavazást közvetlenül megelőző nyilatkozata csak olaj volt a tüzre: „*Ha a déliek úgy döntenek, hogy kettéosztják Szudánt, és Dél-Szudán néven létrehozzák saját államukat, ugyanakkor meg akarják tartani északi állampolgárságukat és*

élvezni az azzal járó jogokat [...] nos, ha ezt akarják, szavazzanak az egységre [...] Panaszkodnak mellőzöttségükre és arra, hogy másodrendű polgárok, nos mi értelme van állampolgárságot szerezni egy olyan országban, amely elnyomja őket? [...] Tehát mi nem beszélünk kettős állampolgárságról. A mi részünkről ez ki van zárva.”¹²

Az amúgy is rendkívül szegény és elmaradott elszakadó országrésznek nagy kihívást jelent a hazatérők megfelelő ellátása, a szállás és élelem biztosítása. Sok déli azonban nem tud, vagy nem akar visszatérni, az ő sorsuk bizonytalan és a következő hónapok tárgyalásai során rendezendő. Ellenkező esetben komoly feszültséget és konfliktusforrást jelenthet az esetleges hontalanok helyzete és a délen élő északiak is megszenvedhetik Kartúm makaesságát.

A tárgyalások során észak és dél meg kell állapodjon az olajexport kérdésében is. A békemegállapodás értelmében a délen kitermelt olajból (az ország termelésének majd 80 százaléka) származó bevételek fele Kartúmot, fele pedig Dzsubát illeti. Mivel Dél-Szudánnak nincs tengerpartja, rá van szorulva északra, hogy olaját exportálja, hiszen a két jelenlegi vezeték az északi Port Szudánba szállítja a kitermelt kőolajat. Az olajbevételek függetlenedést követő megosztása dél részéről ki van zárva, Dzsuba olajvezeték-használati díjat fog fizetni Kartúmnak. A díj megállapítása az egyik legfontosabb és legnehezebb tárgyalási kérdés, észak ugyanis az olajbevételek felének kiesésével éves bevételének mintegy 30 százalékától esik el. A túl magas vezetékhasználati díj viszont új vezeték építésére sarkallhatja

Salva Kiir leadja szavazatát. Forrás: www.gurtong.net

majd Dzsubát¹³, s egy esetleges alternatív útvonal kiépítésével Kartúm ettől a bevételi forrástól is elesne.

A külső adósság rendezése a másik, gazdasági szempontból fontos kérdés. Szudán jelenlegi külső adóssága 38 milliárd amerikai dollárra rúg, melyet Kartúm tervei szerint megosztana a függetlenedő állammal, hiszen a felvett kölcsönökből a déli tartományok is részesültek, a déliek azonban visszautasítják a megosztás gondolatát. Azzal érvelnek, hogy a kölcsönök áldásaiból nem-hogy nem részesültek, hanem az azon vásárolt fegyverekkel gyilkolták őket az északiak. A függetlenedés közeledtével azonban valószínűsíthetően kiegyeznek majd a felek az adósság felosztásában, várhatóan ugyanis a nemzetközi közönség kezdeményezi majd Dél-Szudán adósságrészének eltörlését, hogy az új állam tiszta lappal kezdhesse életét. Északnak pedig a fennmaradó adósság esetleges eltörlése érdekében további feltételeknek kell majd megfelelnie,

például békés esz-közökkel rendeznie kellene a nyolcadik éve zajló, százezrek életét követelő, dár-fúri konfliktust.

A feleknek rendezniük kell még számos más kérdést, többek között a közös hadosztályok felosztását és az abban szolgálatot teljesítő katonák nemzeti hadseregekbe való beolvasztását. Meg kell állapodniuk

a dél-szudáni ENSZ misszió, az UNMIS jövőjéről is, amely jelenleg 10 ezer fővel van jelen Dél-Szudán területén és a határvidéken, s melynek mandátuma a békemegállapodás átmeneti időszakának végével jelenlegi formájában értelmét veszti¹⁴. Kartúm már nyilvánvalóvá tette, hogy az UNMIS csak akkor létezhet tovább, ha a misszió Dél-Szudán területén marad és nem lép át az észak-déli határt.¹⁵

Dél-Szudán

A referendum mint közös cél egy-sítette a rendkívül sokszínű etnikai összetételű lakosságot és az ellen-zéki pártokat, csoportokat, akik fél-retették vitáikat, hatalmi harcaikat. A népszavazás békésen lezajlott, a célra összpontosító figyelem megszűnt, de a dél-szudáni egység még nem léte-zik. Salva Kiir és a déli kormánypárt, a Sudan People's Liberation Movement, azaz az SPLM, rendkívül nehéz felada-tok előtt áll.

A dél-szudáni nép elnyerte szabadságát, ám a szunnyadó ellentétek újult erővel törnek a felszínre. A kormánynak és a hadseregnek minden politikai és katonai erejét és befolyását latba kell vetnie, hogy egyrészt kezelje a nép túl magas elvárásait a függetlenséggel kapcsolatban, másrészt, hogy uralni tudja a két emberöltőn keresztül háborúban élő, sok helyen fegyvert is birtokló népet. Az új állam etnikai sokszínűsége mindig is magában rejtette a szomszédos területek közti kisebb összetűzéseket. A félévszázados háború nem volt mentes a belső ellentétek átpolitizálásától és nagyszámú áldozatokat követelt például az 1990-es évek dinka-nuer szakadása, vagy a Jonglei állam területén élő murle nép lou nuerekkal való ellenségeskedése. A déliek évszázados „sportja”, a jószágablás is jónéhány emberéletet követelt az elmúlt években a felfegyverzett lakosság körében. A békemegállapodás óta eltelt csaknem hat évben a hadsereg az ENSZ segítségével ugyan több lefegyverző akciót hajtott végre, ám mivel ezek nem egy időben történtek, a szomszédos (még felfegyverzett) etnikumoktól való félelem miatt a fegyvertelenek újra felszerelkeztek.

A hadsereg szervezett ugyan, ám nem tud teljes ellenőrzést gyakorolni a 640 ezer km² nagyságú területen, ahol jelenleg csupán 60 km aszfaltozott út található. Egyes tartományok között csak légi úton lehetséges közlekedni, különösen a közel féléves esős évszakban, amely a gyakori és szokásos árvizek révén hatalmas területeket vág el a külviágtól. Az infrastrukturális beruházások helyi pénzből és az NGO-k, az Egyesült Államok, Kína és a szomszédos országok

tőkájének köszönhetően beindultak, ám még jópár évbe telik, míg az elfogadható logisztikai feltételek adottak lesznek az országban.

„Az életképtelen, bukott állam vádja Damoklész kardjaként lebeg Dél-Szudán feje fölött.”

Az etnikai ellentéteket kihasználják a hadseregből kiugrott lázadó tábornokok is, akik szülőföldjükön és annak közvetlen vonzáskörzetében toborozzák embereiket, mint például a Jonglei tartománybeli Fangak megye „ura”, George Athor. A tábornok csapatai legutóbb február 9-én és 10-én csaptak össze a hadsereggel. Az incidens 200 halálos áldozatot követelt, akik közül 150 civil volt.¹⁶ A helyi hadurak ellen a kormány még 2010. október 6-án eredményesen fellépett, amikor is Salva Kiir általános amnesztiát hirdetett az összes lázadójának és csapatainak, amennyiben feltétel nélkül leteszik a fegyvert és csatlakoznak a hadsereghez. Néhányan, köztük Athor azonban feltételekhez kötötték a csatlakozást. A hadsereg tárgyalásokat kezdeményezett velük, melyek idén januárban tűzszüneti megállapodáshoz vezettek, a februári események azonban a tárgyalások megrekedéséről tanúskodnak. A biztonság tehát nemcsak kívülről, azaz a határvidékről veszélyeztetett, hanem a belső dinamikának köszönhetően belülről is. A kormány és a hadsereg gőzerővel törekszik a teljes ellenőrzésre, ám ehhez szükségük lesz a lakosság bizalmára, egy átfogó leszerelésre és a helyi lázadások villámgyors leverésére. Természetesen az inkluzív kormányzás,

azaz a ma még politikai fronton igen gyenge ellenzék bevonása elengedhetetlen lesz a tartós belső biztonsághoz, egy diktatórikus rezsim kiépítésének megakadályozásához.

A nemzet és államépítés sikerességének záloga természetesen a megfelelő alap és középfokú, önnfentartó oktatás megszervezése és a megfelelő infrastruktúra kiépítése. Az olajbevételek növekedése a függetlenséggel garantálttá vált. A megnövekedett bevételek a rendkívüli mértékű korrupció kordában tartása révén valódi fejlesztéseket jelenthetnek. A biztonság által garantált tartós béke révén pedig intenzívebbé válik a külföldi tőkeberuházás, amely Uganda, Kenya, Etiópia, az Egyesült Államok és Kína révén már ma is igen élénk.

Dél-Szudán a fejlődés útjára léphet és ehhez minden adottsága rendelkezésre áll. Azonban számos buktató áll az útjában, amely már több független afrikai ország számára túl nagy falatnak bizonyult, gondoljunk csak a Kongói Demokratikus Köztársaságra és a biztonságra, vagy Zimbabwére és a korrupcióra. Az ENSZ és az NGO-k jelenléte szintén lélegeztetőgépek a születő ország számára, a külföldi tőke pedig ugyan munkahelyeket teremt és fejlődést eredményez, nem segíti maradéktalanul a helyi érdekeket. A humanitárius segélyek és a külföldi beruházások nem helyettesíthetik a

Al-Basír átveszi a referendum végeredményét a szavazást lefolytató bizottság elnökétől, Mohamed Ibrahim Khaliltól. A háttérben Salva Kiir. Forrás: www.gurtong.net

gazdaság valódi diverzifikálását és a felfegyverzett lakosság farmerré, szakemberré való átképzését.

Észak-Szudán

Az életképtelen, bukott állam vádja Damoklész kardjaként lebeg Dél-Szudán feje fölött. Azonban az elmúlt hónapok eseményei és gazdasági kilátásai megmutatták, hogy (Észak-)Szudán talán még nagyobb bajban van. Déllel ellentétben Kartúm polgárháborút vív Dárfúrban, és kieső olajbevételei miatt már most gazdasági megszorítások alkalmazására kényszerült. A megszorítások, dél elvesztése és a közelmúlt észak-afrikai eseményei ellenzéki megmozdulásokhoz, utcai demonstrációkhoz vezettek, melyeket azonban környéktele nélkül feloszlattak és megtoroltak az északi rezsim biztonsági szervei, január 17-én pedig bebörtönözték Hassan at-Turabit, az egyik legjelentősebb északi ellenzéki vezért. A kartúmi kormány Tunisszal és Kairóval ellentétben maga mögött tudhatja a belső biztonsági szerveket, a

rendőrséget és a hadsereget. Azonban felmerül a kérdés, meddig tartható fenn egy ilyen kiélezett állapot. A Dárfúrban kimerülő hadsereg, a hanyatló gazdaság és a növekvő belső elégedetlenség vajon elvisel-e egy elég kitartó utcai demonstrációt, egy esetleges Kék-Nílus avagy Dél-Kordofán tartománybeli belső konfliktust, avagy Basír feje is hullani fog? Az elnök mindenestre igyekszik elébe menni az eseményeknek és bejelentette, hogy 2015-ben már nem indul az elnöki pozícióért.

Konklúzió

Az új, „megcsonkított” Szudán elkövetkező hónapjai a térség és egész Afrika szempontjából rendkívüli jelentőségűek lesznek. Északon és délen is kiderül majd, hogy önállóan életképes tud-e maradni egy sokáig (bár sok esetben korlátozott) gazdasági és politikai egységben élő állam két országrésze. A kontinensen pedig eldől, hogy valóban fenyegetést jelent-e a koloniális határok megbontása, valóban elterjed-e a szeparatizmus „vírusa” és lángba borul-e Kabinda, Katanga, vagy Észak-Szenezgál a dél-szudáni folyamatok hatására?

Véleményem szerint a függetlenségi láz nem teremt precedenst, hiszen Nyugat-Szaharán kívül egy szeparatista törekvés sem említhető egy lapon a dél-szudániak fél évszázados szabadságharcával és a függetlenségi mozgalmak nem lesznek képesek lázadásukat a nemzetközi közösség szemében függetlenségi háborúvá előléptetni. Az Afrikai Uniónak és egyes afrikai országok autoriter vezetőinek pedig mostanában egy esetleges szeparatista hullámnál nagyobb fejfájást okoz az

Észak-Afrikából tovaterjedő másik „kór”, az online média segítségével a fennálló politikai rezsimek ellen szerveződő vég nélküli utcai demonstrációk fenyegetése.

Jegyzetek

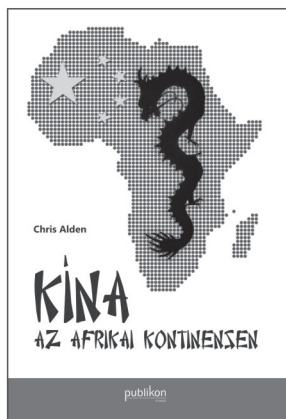
- 1 A polgárháborúkról, az átfogó békeszerződésről és a referendum utáni tárgyalásokról bővebben lásd: Illés, 2010.
- 2 ST, 2011. február 7.
- 3 Pl. Carter Center, 2011. EU, 2011. AU, 2011.
- 4 Pl. White House, 2011.
- 5 ST, 2011. február 8.
- 6 Concordis, 2010. 15-27. o.
- 7 Szudán olajexportáló ország, napi kb. 500 ezer hordó kitermeléssel.
- 8 CPA, 2005. IV. Fejezet.
- 9 A területén található Diffra olajmező az ország jelenlegi olajkitermelésének csúcspán 0.6%-át adja. ICG, 2010. 6. o.
- 10 CPA, V. Fejezet.
- 11 Dél-Kordofán tartományi választásai biztonsági és hitelességi problémák miatt el lettek halasztva 2010. áprilisában, amikor az országban általános választásokat tartottak.
- 12 ST, 2011. január 7.
- 13 A kenyai Lamu, Dzsubuti illetve a Csád-Kamerun vezetékre való kapcsolódás jött ezidáig szóba. Szerződés még nem született, legalábbis nem került nyilvánosságra az új vezeték építésének tervéről.
- 14 Az ENSZ BT 1590-es határozata döntött az UNMIS létrehozásáról, az 1919-es számú pedig mandátumának 2011. április 30-ig való meghosszabbításáról.
- 15 ST, 2011. február 15.
- 16 ST, 2011. február 16.

Felhasznált irodalom

- AU (2011): African Union, *Preliminary statement on Southern Sudan Referendum*, 2011 január 16. <http://www.africa-union.org> (letöltés ideje: 2011 január 17.)
- Carter Center (2011): Carter Center Election Observation Mission, *Preliminary*

- Statement, 2011. január 17. <http://www.cart-center.org/> (letöltés ideje 2011. január 18.)
- Concordis (2010): Concordis International Sudan Report, *More Than a Line : Sudan's North-South Border*, 2010 szeptember. <http://www.concordis-international.org/> (letöltés ideje: 2010. szeptember 13.)
- CPA (2005): The Government of the Republic of the Sudan, *The Comprehensive Peace Agreement between the Government of Sudan and SPLM/SPLA*. <http://www.aec-sudan.org/docs/cpa/cpa-en.pdf>, (letöltés ideje: 2010. július 29.)
- EU (2011): EU Election Observation Mission, *EU EOM press release*, 2011. január 17. <http://www.eueom.eu/> (letöltés ideje: 2011. január 17.)
- ICG (2010): International Crisis Group, *Africa briefing Nr.76, Negotiating Sudan's North-South Future*, 2010. november 23. <http://www.crisisgroup.org/> (letöltés ideje: 2010. november 23.)
- Illés Zoltán (2010): *Szudán és a referendum*, Afrika Tanulmányok IV. évf. 4. sz. (2010. december). 56–70. o.
- ST (2011. január 7.): *Bashir rules out dual citizenship for Southerners*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. január 8.)
- ST (2011. február 7.): *President Bashir officially endorses South Sudan independence*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. február 8.)
- ST (2011. február 8.): *Kiir: Independent South will form broad-based government*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. február 9.)
- ST (2011. február 15.): *UNMIS's mandate will not be extended beyond July, Sudan says*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. február 17.)
- ST (2011. február 16.): *20,000 displaced and 1,000 missing after Jonglei attacks – officials*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. február 17.)
- United Nations Security Council, *Resolution nr. 1590*, 2005. <http://daccess-dds-ny.un.org/> (letöltés ideje: 2010. április 5.)
- United Nations Security Council, *Resolution nr. 1919*, 2010. <http://daccess-dds-ny.un.org/> (letöltés ideje: 2010. július 27.)
- White House (2011): The White House Office of the Press Secretary, *Statement by the President on the Intent to Recognize Southern Sudan*, 2011. február 7. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/> (letöltés ideje: 2011. február 8.)

Chris Alden: Kína az afrikai kontinensen

A globális politika nagy sakkjáráján mára Kína kétségkívül az egyik legfontosabb játékos. A világban zajló nagyhatalmi változások egyik legszembevetőbb következménye, hogy Kína az afrikai kontinens politikai és gazdasági életének főszereplőjévé vált. Az ázsiai nagyhatalom sikeresen használja fel a fejlődő országokkal kialakított múltbéli történelmi kapcsolatait, valamint jövőbeni pozícióit, hogy megszerezze a számára legfontosabbat: Afrika természeti kincseit.

Chris Alden meghatározó jelentőségű könyve az egyre jelentősebb kínai behatolás történetét és természetét mutatja be, különös figyelmet szentelve az afrikai országok fejlődési lehetőségeinek, az afrikai emberek mindennapjainak, valamint az ázsiai óriás nyomulására adott nyugati reakcióknak.

„Rövid és olvasható könyvében Chris Alden világosan tekinti át Kína afrikai tevékenységét. Ez a lenyűgöző történet egyre érdekesebbé és fontosabbá válik az elkövetkező években.” – *The Economist*

A kötet megrendelhető a kiadótól: www.publikon.hu